

米

Горно-Алтайский
автономный уобалас
устун

Алты киниттэн сыһаанталар Саха сиригэр суруйааччыларын делегацията **Алтайской автономной уба-ласка** баран маддатынан кэлэ. Делегацияны Саха республикатын народный поета В. М. Ноников — Кунук Уурастырыан салайан сырытта. Киниттан ураты Алтайга баран кэллилэр: саха народный поета С. Р. Кулачиков — Элэй, Н. А. Ойуунускай аатынан бириэмийа лауреаты Софрон Данилов, Иван Федосеев, Егор Шестаков — Эрчимки уонна бу кыстаттыа автору.

Бу бэлэччэ ыраах айам сыматынан бырааттым ахтай литературатын кытта салгыны билсин, суруйааччыларын кытта айыр сибээһи кэпэтти, ол норуот олохун-дьаһадын кытта билсинни этэ. Делегация чинниһэрэ ити соруктары толорорго дуулуһа сатаатыбыт. Ол гүмүгэ билигин остуолга утуулаан, туту көстө олхуо суора да, ула садаланна, сыхал ситиниллэ диэн этэр кылахтаахпыт.

Алтацтар 1948-аг онд анхны дайны ойроттар дийн ааттар эцлэр, отгон кинилэр шин куораттара бидиниги Горно-Алтайский урут Ойрот-Тура дийиниги бидлэрэ. Ол ааттар исторический отгунан собо суохтара дахаастанан, ити ыймалыбыт кэнтэн бэттэх таггалыг сүрэхтэммитэр.

Бийигини мөн мийн 28 күнүгэр аэродромна Сурубааччылар союзтарып олохтоох отделениетын секретара Эрикмен Матышович Палкин, издательство кылаабынай редактора Иван Петрович Кошечк көрсүбүттэрэ. Хардарыта эбэрдалэһин кэминтэн дохсуу сүүрүктээх Катунь (хотун дьан тылтан төрүттээх аау) өрүс кытылыгар идьан сынныаншыгыра, октоң «Хаблаах Алтай» дьан гостиница бээр эгэ бастык нөөмэрдэрингэр олохтообуттара. Олохтоохтор тийиэхин тигитан төшүөхүнүтүгэр дьэри ураты истигиник, уруулаан дьон күүрдүк туһунуттара, наар «улахаа, убай өмүк» дьонунан ааттаабыттарэ. Бийиги, урукку өттүгэр оччо убай өмүк аатырбатах бөйөөнт, өнү бэркэ сөөбүлүү, уйаргымы истэрбөнт.

Кырымдык, алтаецтарга хөлсотоххо, бийиги элбэхинит биллэн турар. Алтаецтар 45000 кэрингэлэр. Саха төһөтө биллэр. Ол эрэзэр, ама, бийиги киинилэргэ улуу-тумсуула сатыахынит баара дуо — дынг төг нии-биллэр курдук сыйданнааспынын.

Тийийгүнэнт ноуу кунугэр бийигини обком баста-
кы секретара Н. С. Жалбай, обком секретара О. Н.
Тахтыкова, уобаластаары Совет председателэ Г. К.
Бадрашев приемнаан, уобаластарым слезун-дьявадын
туһунан көсөсэттилер, ыйытымыларга эиниэттэтилер.
Онтон кэлин Е. М. Палкин, Н. П. Кочев армаллаа-
хынарынан колхозтары, совхозтары, үөрэх тэрилтэ-
лэрин көрөйдөбүт, зарааччылары, салайар үлэһиттэри
кытта көрүстүбүт. Уобалас мугра тоһыммытан быдан
үрдүк сиргэ олорор буолан, бийиэхэ, сырымынна дой-
дулаах дьонго, сыппалаах бускуо эбит да, олохтоох-
тор уруйдаан-айхалаан, үөрэ-көтө көрсөлөр, айам-
мытын, үлэбизин улаахыннык чэмчэттилер.

Хайлаах Алтай уулаарай промысленностаах, сай-
дылаах тыа хаһаайсчыбылаах дойдуга. Сылгы, ынах
сүөһү баар, ол эрэри, саймай элбэхтик барааны ин-
гэстэр эбит — айаннаан иһэн көрдөхүнэ хайа тэл-
дэхтэрин айыг барааннар үөрдөрө дуура курдук хо-
һуутук сылдыар буолаллар. Ону биигити «Кыраах»,
«Еловская» совхозтарга, «Партия XXIII съезда» кол-
хозка ыалдьыттаан көртүлөтүбүт. Шеболинский оро-
бустига мараллары иттиһэр эбит. Иккө марал муоһун
государство биэр киэлограммын 20 солк. атыылаһар,
оттон саамай улахан марал муоһа 24 кг тиийэр үһү.

Өнөөдөр бичир очихуу чухал сэтгэлийн төлөөлөгч дохуу-ту бичээрийн сонгон хэргийнхэн. Урлагын төрөлх оро-йгооноор мундлах чиглэлийнхэн итгэлтэй дээрхтэй-наллаар. Өтгөн араас сонгохч мастер агаарынхэн бу-дойдуга төрөлхтэй. Өдүс уйгуулах, урлахч бүрдээх, кэрэ айуулаахч кыраай.

Ол эрээр бийнги сүүрш дымалаагүй литература буюу
лагад дийл Алтанстар мэнгэагүй суурууааччялара Ми
хавал Васильевич Чевалков (1817—1901 сс) баста
ны айгэмжыгын 1866 сыллаахха бэчээтэһинит, Кини

АЙМАХТАРБЫТЫТАР ..
.. АЛТАЕЦТАРГА

кэнипүүтэн Мирон Муңдус—Эдков (1879—1942), Павел Чагат-Строев (1887—1938), Павел Бучнин (1887—1943) кидиниң биллибитэр, Билииниң сүрү-
блалчылыктан саамай кырдаастара—Чагын Чун-
жеков (1898 с. төрөбүт) — аарыма кырдааста кини
билини түспүт гостиницабытыгар анзаан калэн кэпсэ-
тэн барда уонна биннаха барыбытыгар бэйэтин ки-
нигэтин бөлүктөтөт.

Мин санаабаар, билинги литература сүрүм жүүстөрүнөн бөлөчкө эдөр саястаах суруйлааччылар эбиттер. Кинилэртүн сазмай аралара Н. П. Кочев 58 саястаах. Оттон Сазон Сурызаков, Аржан Адарсн, Лазарь Кокшншев, Эркемен Налкин, Борис Усачин—бары 40 саястарыагар тиниэ илик, урдук үөрөхтөөх, күөгэйэр күүнэригаар сылдыар, торообут литератураларын сазнаттан сана айчыныларынан байытар суруйлааччылар. Кырдырастартан арай Н. В. Шодоев—поэт, романист ордук активнайдык үлэлиир.

Эмнэ бичлэхэ курдук, ордуу күүска поэзия салаата сийдмбэт. Кэниинки кэмгэ сэлхин, романы да эмнэ албэхтин; суруйаллар. Оион билигин проза эмнэ алтай литературатын сүрүн жанра буолбүт. Огтон драматургия өтүтүс сийлартан ыла суруллан икпит. Ол гынан баран, сэрхи кэмигэр театрдура сабыллан хаалта хомолтоолосх. Билигин алтаецтар ол итэвэстэрин куораттарга дыһылардаах үлэни ынталлар. 600 миэстэлээх театр туталлар. Кини куораттарга үрдүк үөрөхтөөх артистари бэлээнни сыйдыаллар. Ол барыга 1972 сыллаахха бүтөн, сана театр, сана артистар үлэдэ кириэхтэрэ.

Алтай сугуйлаачылары тилбаанынан үстүтүк даярыктаналар. А. С. Пушкин, Н. В. Гоголь, Л. Н. Толстой, И. С. Тургенев, А. П. Чехов, А. М. Горький, Н. А. Павлиленко, о.д.а. айымжыларынан алтасар түрөөбүт тилларынан аараллар.

Литературада бэлэчч билибит эдэр сурьһааччы-
ларынан Наслей Самык, Александр Ередеев, Куугей
Токосон, Михаил Теркин, о.п.а. буолааар.

Биһиги делегациябыт баһымыга Күннүү Ураастыгаран аараагылардьымы көрсүһүүдэр аайы саха литературатын туһунан дакылааттары, ыһитиниэриилэри өгөрөн, хөһөөн ааран, ыллаан алтаастары улахан-нык астынарда. Народнай поэт Элай, сүгүлээччи Софрон Данилов бэйэлэрин айымньыларын паран барка сөһүөртүлэр. Оттон Иван Федосеев хомуска оһуһуобутун улаханньык сөбүлээтиилэр. Биһиги алтыга да буолаларбыт, хас да көрсүһүүнү оһуоһаалаан түмүктээбэрбит. Ону сүбээхтик сонугуу көрдүлэр-иһитти-

лэр. Маннаагы хөгжсөн биймэгтэвч, алтаг атас-
тарбегтын бийнхэ мэлэн малдыгтаан баралларыг
ыгырдыбыт. Хаан нэлэлэрин кэнни болдуюх
бууллугут.

Сонун бойынча сыздан, сонун дөңгөрдүүн истин-
ник, айааретин көрсөтөт, бичиги ай-санаа өтүүнөн
эбилден, ата-дөбөр өтүүнөн байан эргилден калдыт,
ону төнөнгөн кинилер жүрдүк, ыалдыттарбытын ай-
рааретин көрсөр наска кирилдыт. Апа айымабылар-
бытын хардымта тылабаастаган, дитературабытын

хардарица бэйиыдмалх тустанахыт. Ол үлэ хайна-
үйдэ сагалонни: «Хотугу сулуска» алтантар су-
руйууларын тылбаастара тахсыахтара. Оһиө хас бири-
дибит хыттар эбээһинэстээх.

Майнын хардырта сылдычыан литератураны бичигинга, сайыштарыга туулаадын эреним-итерэйдим. 1968 сылааха биниги VII съездинигар Алтай сүрүлбаччыларын отделениетын эпикеттээх секретара Эркемен Палкин ынгырылган хэлэ сылдычыга. Унно эвэрдэ тылын ааттайды аайхыга биниги тыл-бичыгар бөрнэ маврыннырга алым этэ. Ону санаан, мин «Алтаң аймахтарбар» диең ааттаан, арыйаң строканы сүрүбүшүн апарастах ааган бизердим:

Алтайтан Эркежени
Аян-шайгый корбүтүм,
Эвэрде жинилги
Истемини үрбүтүм;
Сагсарар сагауыт
Сахалык дуорайар,
Бөрт элбах тылларгыт
Билгизини курдуктар.

Бирдиги сангалах
Биһиги эбиинит.

Энэхэ даганы
Ленин күн буолбут.
Энени даганы
Өктөөн дьом огорбут.
Чсх хара харахтыын,
Саар-тасил ундохтуун,
Сагалыын да чугас
Сахалзах алтаен.

Бизир тынниаах, дьылбуллар
Бибиги эбиинит.

Урукку аатынан
Ойрот умукка
Аныгы быһыынан
Алтаац аймакха
Ус үстөөх, өгү тулаах
Өлүөнэ өрүстөн,
Сайсары дөйдулаах
Саха дьон билииттэн.

Уруйдуу-айхалзын,
Уруургуу турабын.

ФЕЕНТИСТ СОФРОНОВ,
ССРС Суруйааччыларын Союуун чилизнэ.

Билиги Елябыт

«Тулуйоохпун базарабын...
иду прачтарым, байныбали.
иг... Үлэлийнхнн базара-
н...» динэ үнүс операция
инитэн эдэриэн киби үлү-
ийэн үхүнтүбүтэ. Бу биш-
Кэзэйт эгэ.

Ити кэмнэр ааспыттара үс
к буолла. Билигин Еля
конова Одулуун оскуола-
ын интернатыгар новарыттан
эллэр. Сэмэй үлэтинээ, ама-
к майгытынан кимгэ баар-
а сирдэрбэт кийи.

Билигин коммунистический
ударника, колхоз баш-
тыг механизатора Иван
Иванович Никонорыч
Иванов илээх мал буолан оло-
лор.

батах, нийн дэгцтөр идэлээх. Ол курдун 14 сайхттан саха народнай тойхтарыни нмайа тутан иллырма. Холобур, Ту-лаарымн Куо, Кыме Кыскай-дави, Аймы Умсуур удабан ырыяларын толорор уозин илэ харатынан нэрбөтөх кийн итэ-цэйбэт, хайа да байлалэх эр илхиттан итэгэи суох бэрт араса гына Еля мнны экиэ суорар. Ани мис хайытан и-мэн-хаман барлагына ким ба-рыта сөүөн сөп. Оттом дык-тигэр бууруоман тикпит ко. бүүрэ, атын да олохунтара илхитт эрэ иалдыты сүргөх-ситээлэр. Хас Сажа дыл б-рааһиньныгын аймы харыяа тула араса бэртээхэй, сонун мисапад оюостом үмкүүлээн

тахсарын кырдаастын-
адэрдинн олуе собуууллар
Бийнн мччаттары кытта Ам
мада, Мэнг-Хангаласка уонн
орейокуи иингэр гастрольнн
биргээдэда салдыһан олох-
тоохтор хайгалларын ыла
Кини нудууп үлэтингэр бир
активннн кытааччы, саранг
аймыга көүлөөччн.

Хас сарсарда ахсын билигт
тн Елабыт икн олзууру то
голхотхонм үлэпгэр тнэйэн
сүртэн-буортан тэйбт курдун
халман аайрын көрдөхүнэ
киннхэ дьоллоох ухун үйлэн
эрчимнээх сүрөдэр өсөө үөрүү
ну бидэрэ хааларын.

ОСКУОЛА КОЛЛЕКТИВА,
КУЛУУН СОВЕТА,
ОДЬУЛУУН.

Бэс ыйын 21 күнүгэр эмчиттэр
күннэрэ бэлиэтэннэ

Паражковна Алексеевна Рудина — Протодинконова Саха сиригэр кэлбитэ үйэ чыыһыгар буолла. Ити сыллартан үксүгэр билигин оройуонмутугар Бахсы медпунтар үлэлэтэ. Кини манныа үтүө үлэбит буола үүннэ, албах көрсөһүнэх ыыл ийэлэ буолар дьолун буола билигин Бахсы участканай батылбатыгар акушеркалынар.

Саяга хийгнийг хүн сиртгэх
көрдөрөөр анализлах үүдэлтэй ийн
байхыг төгүс ороону хийн-хара
онгодо, оро абагч буудла.

СНИМОККА: Н. А. Рудина —
Протодьяконова Балныбага
дхуурунайдыр конигор.

П. СЕВАЛИШЕВ хотота.

Эдэр туристар VIII слеттара

Тихомир вхождана 2483